

Славко Мијушовић

ШТА ЗНАЧИ ПОЈАМ „ВЛАШТАК“

Нетачна тумачења извјесних архаичких ријечи, нарочито оних сачуваних само у старим текстовима, а из говора већ давно несталих, могу се често наслутити, а још чешће утврдити, и то више из самог контекста у коме се такве ријечи налазе него из етимолошких дедукција, код којих су чак и груби промашаји могући. Једна од таквих ријечи досад нетачно објашњаваних, било због погрешног тумачења одговарајућег контекста, или због немогућег етимолошког извођења, јесте и ријеч Влаштак, која ће бити предмет овог нашег саопштења.

Погрешна, нелогична и контрадикторна тумачења ријечи Влаштак дали су, или прихватили, многи наши елитни научници, чији се поштоваоци — међу којима се, наравно, и ми налазимо — не само нерадо одлучују на констатовање њихових грешака већ понекад настоје да оспоре или доведу у сумњу закључке оних који се ипак, у интересу науке, усуде да такве грешке аргументовано и несумњиво утврде, у чему ми имамо и личног искуства.¹

Баш због нашег конфронтирања са веома истакнутим научницима у побијању њиховог тумачења ријечи Влаштак, ово саопштење ће бити исцрпније и опширније него што би било да се ради о побијању погрешних тврђења неких мање познатих и не тако признатих историчара, јер би у том случају било довољно наше истицање само неких битних елемената, довољних за извођење наших закључака. Овима, наиме, желимо да се унапред оправдамо од приговора који би се могли учинити на рачун дужине и мјестимичне плеонастичности овог саопштења.

Да влаштак значи исто што и роб први је утврдио Божидар Петрановић: „Сужњи звали су се у Котору властаци (uni de linea servorum), по свој прилици од наше ријечи власт“.²

* Реферат на симпозијуму „Власи у XV и XVI в.“, Сарајево, 13—16. новембра 1973.

¹ Овдје мислимо на Николу Банашевића (*Летопис попа Дукљанина и народна предања*, Београд 1971) и његово третирање наших констатација несумњивих Шишићевих грешака.

² Б. Петрановић, *О ропству по српским споменицима и штатутима, приморских далматинских градова*, Рад ЈАЗУ, Загреб 1871, стр. 69.

Док Петрановић сматра да влаштак значи роба уопште, дотле Жиречек мисли да су „влаштаки, термин ограничен на приморје од Бара до Дубровника, били првобитно, можда аграрни робови“.³ Он се слаже са Петрановићем у односу на поријекло ријечи: „Влаштак од влашт, влаштит, proprius“.⁴ Ми, међутим, и без упуштања у питање могућности етимолошке дедукције: власт, влашт, властит — влаштак, сматрамо да је таква дедукција искључена и самим датим тумачењем, јер ако би ријеч влаштак била изведена од ријечи власт, властит, онда би влаштак морао означавати онога који има или врши власт, а не никако подвлашћеног човјека. Наиме, homo proprius, као и homo sui juris, или homo suae potestatis може значити само слободног, својевласног, а не подвлашћеног човјека, који се — у иначе многобројним средњовековним, а и каснијим, документима писаним на латинском језику — кад је ријеч о робу⁵ назива: sclavus, schiavus, servus (servus је могао означавати и слободног слугу), а кад је ријеч о зависном сељаку: villanus alicuius, possanicus alicuius, rusticus alicuius, habitator alicuius, homo alicuius и сл. (али, наравно, никада vlastacus alicuius). Однос зависности према посједнику земље није зависио од тога да ли је неко био villanus alicuius, или possanicus alicuius и сл., него од статуса кмета који је могао бити »godisnicus«, или »polovnicus« или »livelista«. Изрази као villanus, possanicus, rusticus, homo de foris и сл. без атрибута alicuius означавали су сељака који није био овисан од господара земље јер је сам био власник исте.

Задржавши се на ријечи влаштак, Жиречек каже и ово: „У Дубровнику од 1285 до 1306 људи: Cranillus vlastagus mercator, Luboe vlastacus (имао је кућу у граду), Pobrat de Vlastaco. Влаштаки — дубровачки тежаци у писму једног властелина из Требиња 1412. Споменик XI, 61. У которском статуту: »servus vel ancilla« бијена »de vlastacis vel similibus suis«; »de vlastacis et linea servorum« као противност од властеле. Влаштаки 1351, Mon. serb., 151, које је Даничић у Рјечнику тумачио сасвим неправилно као воћњаци. »Vile de vlastazi«, »vlastaci« као »villani de Gerbli«: Not. Cat. у XV в. »Li vlastachi« у будванском статуту, чл. 164. У Бару потврдио је краљ Урош II „влаштаке“ Ловретићима. (Др Божидар Петрановић, О робству по србским споменцима и штатутима прим. далм. градова, Рад 16 (1871“.)

Наводећи влаштаке који се помињу у Дубровнику, Жиречек не наводи и одговарајуће изворе. Сем тога, он не наводи ни помене влаштака прије 1285. из истог, дубровачког, архива. Наиме, у једном документу од 22. јула 1282. године јавља се неки

³ Жиречек, *Историја Срба I*, Београд 1952, стр. 272.

⁴ Исти, *Историја Срба III*, Београд 1923 стр. 18.

⁵ Робова је било у Котору и о њима има говора у одредбама которског статута, *Statuta civitatis Cathari, Venetiis, MDCXVI*, стр. 119—133.

Sivçe Vlastagus као свједок у једном спору.⁶ У документу од 20. септембра 1284. помиње се неки Љубоје Влаштак као трговац: »...Emi eas (тј. quatuor pelles leporinas) a Liuboe Vlastago pro XXX grössis.«⁷ Од 1285. до 1306. у дубровачком архиву су слиједѐћи помени влаштака које наводи Јиречек: у документу од 22. новембра 1285. Хранил Влаштак приводи једног свједока: »... productus testis per Cranillum vlastagum«⁸; у документу од 5. новембра 1296. једна странка наређује неким да однесу извјесну количину воска Љубоју Влаштаку: »...quam ceram ordinavit eis portare ad Luboe Ulastacum«⁹; у једном спору који се због неког кријумчарења из Босне водио од 16. до 24. септембра 1296. године Љубоје Влаштак помиње своју кућу у Дубровнику. Ту се наводе и два његова сина »Braicus de Luboe« и »puer Luboe nomine Mileno«, од којих први изјављује да је био момак (слуга) племићке породице Поца: »Braicus de Luboe juratus de veritate dicenda dixit: ego fui serviens illorum de Poça«¹⁰; у документу од 16. маја 1306. помиње се Pobrat de Ulastaco.¹¹

Како се констатује из горњих дубровачких докумената, Влаштаки који се у њима помињу наводе се као трговци и власници кућа у Дубровнику, а не ни као робови нити, пак, као „аграрни робови“. Син једнога од њих, и то баш оног трговца који посједује кућу у Дубровнику, био је само ad hoc serviens, момак, односно слуга, код једне племићке породице, али да је он био слободан, не доказује само чињеница да он дана састављања исправе није више serviens, већ и то да је пред судом препуштен као свједок и да се заклео да ће говорити истину.

Да Влаштак значи роба увјерен је и Милорад Медини. Ево што он о томе каже: „Разлике између становништва биле су у Котору јаче наглашене него у Дубровнику. Статут (цап. 119) каже: ако роб или ропкиња удре господара, нека му се одсеку руке; ако удре племића, нек се печати на оба лица и бичује по цијелој земљи; удре ли пучанина, само ће се бичевати, ако пак удре »aliquem de vlastachis, vel similibus sibi«, плаћа три перпера. И у ц. 125 каже се: »nullus de vlastachiis vel linea servorum«. Властаци били су дакле изједначени са робовима пред судом, и ли можда су били особита категорија робова“.¹²

Увјерен да влаштак значи само роба, Медини на крају свог излагања о влаштакима и каже: Уз vlastachii спомиње статут пошанике (rossanicos) што би били кметови“.¹³

⁶ Др Грегор Чремошник, *Историјски споменици Дубровачког архива, канцеларијски и нотарски списи 1278—1301*, Београд 1932, стр. 84.

⁷ Исто, стр. 131.

⁸ Исто, стр. 156.

⁹ Исто, стр. 167.

¹⁰ Исто, стр. 159—162.

¹¹ Историјски архив у Дубровнику, Div. sanc. 4, ф. 94.

¹² М. Медини, *О постанку и развитку кметских и тежачких одношаја у Далмацији*, Задар 1920, стр. 93.

¹³ Исто.

Иако сви њима познати изводи у којима је говора о влаштацима, укључивши ту и одредбе которског и бовданског статута, искључују изједначавање влаштака са робом, Петрановић, Јиречек и Медини до својих тумачења ријечи влаштак дошли су на основу њиховог погрешног интерпретирања одговарајућих одредаба которског статута.

Прво од двају поглавља которског статута у којима је говора о влаштацима гласи:

»De servis, vel ancillis mittentibus manus in dominos suos vel dominas — Cap. CXIX

Si quis servus vel ancilla iniecerit manum in suum proprium dominum, aut patronam, et probatum fuerit, incidatur manus eius; si autem aliquem nobilem virum vel mulierem percusserit, bulletur in ambabus faucibus et fustigetur per totam terram, et si aliquem hominem vel feminam de mediocribus, videlicet de bono populo, percusserit, fustigetur tantum, et si percusserit aliquem de vulstacis, vel similibus sibi, solvat yperperos tres, quorum praedictorum yperperorum unrs sit iniurati et reliqui yperperi duo sint nostrae Communitatis, quos yperperos si patronus nollet solvere pro eo, ille servus vel ancilla fustigetur«. ¹⁴

Послије фиксирања казне одсијецања руке, која ће се примијенити над слугом или слушкињом кад би дигли руку на свог господара или господарицу, и кад би то било доказано, одређују се казне за исти злочин почињен над било ким другим, и то према сталешкој припадности повријеђеног, наиме за исту повреду: племића или племкиње — жигосање на обадвјема странама лица и јавно шибање; „средњих, то јест припадника доброг народа“ — шибање; „влаштака или њима сличних“ — три перпера.

И ми, као и И. Стјепчевић, сматрамо да у горњој одредби ријечи »servus« и »ancilla« значе обичног слугу и слушкињу, а не роба и ропкињу, јер „кад би се радило о робу, тешко је претпоставити да би градска власт испитивала и установљавала кривицу, јер је роб био обична својина господара, за којег он није био никоме одговоран“. ¹⁵ Истина, у одређивању новчане казне слуги или слушкињи наглашено је да ће уколико за њих господар не плати ту казну, слуга или слушкиња бити ишибани.

За ангажовање слободне послуге господар, односно послодавац, је обично склапао уговор који би которски нотар званично сачинио. Некад се при склапању таквих уговора пред нотаром јављао сам будући слуга, а некад његов отац или неко дру-

¹⁴ Statuta Cathari, str. 76.

¹⁵ Иво Стјепчевић, *Котор и Грбаль*, Сплит 1941 стр. 45.

ги од родбине, или, пак, неко у име њихово. Таквих уговора је у веома великом броју сачувано у которским судско-нотарским списима. У њима су јасно утврђене обавезе слугу и господара. Поред обавезе господара да храни и одијева слугу или слушкињу, стоји и обавеза да му, или јој, по истеку уговором предвиђеног времена службовања, исплати уговором фиксирани износ новца. Тај износ је био мален, тако нпр., у једном случају господар се обавезао да ће на крају уговором предвиђеног осмогодишњег службовања исплатити слушкињи 15 перпера.¹⁶ Ово смо нарочито истакли да бисмо објаснили зашто у горњој одредби стоји да ће уколико господар не плати казну од три перпера, слуга или слушкиња бити ишибани. Вјероватно је господар, уз сагласност слуге, ову казну исплаћивао с тим да је одбије од оног износа који је он био дужан исплатити тек на крају службовања.

Под изразом „средњи, тј. припадници доброг народа“ у одредби се подразумевају припадници грађанског друштвеног слоја — али не и нижег пука — међу којима је било и веома угледних и богатих људи, не ријетко далеко богатијих од многих племића. Тај грађански друштвени слој се у неким приморским градовима често назива и »popolo grosso« или »mediocres« — за разлику од племића који су »majores«.

На крају, под изразом „влаштаци или њима слични“ у одредби се подразумева најнижи друштвени слој, за који некад срећемо израз »minores« или »popolo minuto«. Овај посљедњи друштвени слој сачињавали су најнеугледнији и најсиромашнији људи који су се бавили најнижим пословима у граду и за малу награду служили свакоме, било као пометачи, носачи, дрвосјече, гробари, веслачи, коњушари, најнижи радници на грађевинама како приватним, тако и јавним, и сл. Ови људи су, углавном, били нове придошлице из залеђа или сељаци који су напуштали село и долазили да се настане у граду, који је иначе имао велике потребе за грубом радном снагом. Наравно да је неко од ових успијевао да физичким радом, па затим и неком трговином, постепено стекне и нешто иметка, али је ипак тешко успијевао да брзо уђе у средњи друштвени слој, тј. међу припаднике „доброг народа“ Влаштаци, који се у неким одредбама которског статута називају и Власима, теже су чак и од оних „њима сличних“ успијевали да буду сматрани припадницима „доброг народа“ па чак и онда кад би се домогли и већег имања и постали власници кућа у граду. Истина, њихови наследици кад би се заборавило на њихово поријекло и кад би уз њихово лично име ријеч Влаштак била замијешана патронимиком, а касније и презименом, могли су се и друштвено уздизати. Штавише, из редова Влаштака—Влаха — без обзира да ли ова ријеч означава етничку или сталешко-сточарску категорију или,

¹⁶ Исто, стр. 46.

пак, вјерску припадност — у неким нашим приморским градовима, а нарочито Дубровнику и Котору, настајале су и племићке породице.

Из изложеног у вези са чл. 119 которског статута јасно проистиче да ријечи »servus« и »ancilla« немају баш никакве везе са ријечју влаштак, те их према томе није могуће изједначивати у значењу. Не искључујемо могућност да је неки влаштак могао пасти у ропство и као такав могао бити продат као роб у самом Котору или било гдје друго. Још мање искључујемо могућност да је неки влаштак и у Котору могао бити обични, односно слободни, слуга иако и поред бројних которских докумената у којима се помињу влаштаци нијесмо наишли да би влаштак био роб или кућна послуга у граду.

Друга одредба которског статута у којој се помињу влаштаци садржана је у поглављу 125, које гласи:

»De vlastaciis et linea servorum cui mittunt manus
in nobiles

Constituimus quod nullus de vlastachiis, *vel* linea servorum, audeat vel praesumat manum mittere in nobiles viros vel mulieres Civitatis, vel iniurare eos; et si aliquis vel aliqua eorum praesumerit mittere manum, aut iniurare eos, et probari poterit, ille iniuratus et percussus habeat potestatem verberandi eum, vel eam, per se et per alios ad suam voluntatem, et non habeat vindictam, et si de verberatione illa servus vel ancilla verberatus lamentationem fecerit, solvat ipse verberatus uyperperos decem, quae poena perveniat ad Cameram nostrae Communitatis. Et huic statuto subiaceant omnes spurii et spuriae«. ¹⁷

Како се види, у наслову поглавља стоји свеза *et*. Исто тако, дакле са свезом *et*, гласи наслов и у индексу поглавља садржаним у статуту. И у рукописном тексту которског статута који се чува у Божишићевој библиотеци у Цавтату наслов текста је дат са *et*, и то два пута: у Статуту и у индексу поглавља садржаних у статуту. Дакле у наслову поглавља јасно је истакнуто издвајање влаштака од „оних из реда слугу“. И у тексту поглавља су исто тако влаштаци издвојени од „оних из реда слугу“ иако у тексту не стоји *et* него *vel*, јер дисјунктивна конјункција *vel* нема значење као, рецимо адверби *scilicet*, *videlicet* или израз *id est*, па чак и свезе *sive* и *seu*, који би адверби, изрази и свезе били употребљени да се ради о изједначавању појмова које садрже ријечи »vlastaci« и »(illi de) linea servorum«.

И. Стјепчевић, који иначе доноси читав текст поглавља 125, изоставља наслов јер претпостављамо да је мислио да му је свеза *et* више сметала него свеза *vel* при доношењу његовог тврђења: „Ријечи *servus* и *ancilla*, којима је у одредби изједначен

¹⁷ Statuta Cathari, стр. 79.

влаштак...¹⁸ Са овим Стјепчевићевим тврђењем сложио се и Илија Синдик док каже: „И. Стјепчевић је дао најбоље решење досада. По њему су термини: »servus, ancilla, vlastachus« идентични.“¹⁹ Расправљајући о 125 поглављу и Синдик цитира само из текста: »nullus de vlastaciis vel de linea servorum...«, али у фусноти доноси тачно како стоји у наслову поглавља.²⁰

И Стјепчевић и Синдик, који су се дуже задржали на поглављу 125, нијесу смјели, као ни Петрановић и они који су га слиједили, кад су већ за нас неприхватљивим тумачењем свезе *vel* извели закључак о идентичности појмова »servus« и »vlastacus«, не повести рачуна о чињеници да се у наслову поглавља јавља свеза *et*, и то два пута (други пут, како смо већ рекли, у индексу), док се свеза *vel* јавља само један пут, у тексту поглавља. Али, и да су били потпуно убијеђени да им свеза *vel* омогућује да поистовјете речене појмове, морали су, с обзиром на несклад наслова и текста, помислити о могућој грешци, која би се, свакако, прије могла очекивати у тексту него у наслову поглавља и кад се наслов не би јављао два пута у стауту.

Наше тако опширно задржавање на свези *vel* било је нужно јер се углавном на њој, иако сасвим неосновано, заснивало поистовјећавање ријечи *servus* од неких са робом, од неких са зависним сељаком, од неких са кућном послугом.

Сем свезе *vel*, још је један фрагмент из поглавља 125 утицао на већ познато нам дефинисање ријечи влаштак. Пошто је Стјепчевић, истина изостављајући превођење наслова, дао превод читавог текста овог поглавља, сматрамо вриједним овдје донијети тај његов превод:

„Одлучујемо да се ниједан влаштак или тко из реда слуга не усуди ставити руке на племића или племкињу града или им нанијети увреду, и ако се тко, или која, усуди ставити руке или увриједити, и може се доказати, онај који је био увријеђен и ударен може слободно сам или по другому дати њега или њу ишибити и не смију се осветити. Ако се ишибани слуга или слушкиња потуже ради шибанја, онај или она ишибани нека *плате 10 перпера*, која казна нека припада комори наше општине. Овом статуту подвржени су незаконити и незаконите“.²¹

Како се види, збрку прави чињеница да се у почетку поглавља каже „ниједан влаштак или тко из реда слуга“, а доцније, кад се каже да ако би се кажњени, односно ишибани, жалио. „, не помиње се влаштак, сем тога умјесто „неко из реда слугу“ стоји „слуга или слушкиња“. Да се и влаштак није смио жалити, онда би одговарајући текст који слиједи ријеч „осветити“ гласио: „а ако би се ишибани жалио“, а не: „Ако би се ишибани слуга или слушкиња жалили.“ Да је и овдје, као и у

¹⁸ Иво Стјепчевић, н.д., стр. 45.

¹⁹ Др Илија Синдик, *Комунално уређење Котора*, Београд 1950, с. 48.

²⁰ Исто, стр. 49.

²¹ Иво Стјепчевић н.д., стр. 45.

поглављу 119, влаштак издвојен од слуге, доказује и чињеница о којој до сада нико није водио рачуна, а коју је, истина, Стјепчевић тачно пренио у преводу 125 поглавља, али не и користио у доношењу своје оцјене о значењу ријечи влаштак, наиме да су одредбама овог поглавља подвргнута и незаконита дјеца, која се, као и влаштаци, издавају од слугу, те се сигурно ни њима, као ни влаштакима, не ускраћује право жаљења.

Стјепчевићевом тврђењу у вези са поглављем 125: „У правном и друштвеном погледу незаконити су доиста били сматрани нижим бићима, али никада нијесу били изједначени са робовима“,²² ми додајемо да они нијесу били изједначени ни са кућном послугом, иако су сигурно многи од њих служили по кућама, те су ти, као такви, наравно, били кућна послуга. Као и другдје у средњем вијеку, тако и у Котору су незаконита дјеца могла постићи и угледне положаје. Истина, у средњовјековном Котору није било незаконите дјеце на изванредно високим друштвеним, политичким и војним положајима који су омогућили стицање трајне славе не малом броју копилади и „велике копилади“ у разним европским земљама у средњем вијеку, али је било таквих који су се нарочито истицали у редовима људи из грађанског сталеза. Тако, нпр., Никола Кларомонте, незаконити син неке Јелуше, постаје 1458. године comes которске ратне галије, уз чије име у званичним документима наилазимо на атрибут »probus vir« и титулу »ser«, која је титула, сем за племиће, била резервисана само за најугледније припаднике грађанског друштвеног слоја.²³

И у поглављу 125-ом, као и 119-ом, захтијева се да се кривица влаштака, незаконите дјеце и „оних из реда слугу“ треба доказати. Изненађује у овом поглављу висина новчане казне предвиђене за слугу и слушкињу јер је износ од десет перпера представљао вишегодишњу зараду уговором ангажованог слуге и слушкиње, која се зарада, како смо већ рекли, исплаћивала само на крају службовања. Висина овог износа, а сем тога што је он морао бити наплаћен од самог слуге или слушкиње, а не од његовог господара који се у овом поглављу и не помиње, наводи на претпоставку да било под „они из реда слугу“ било под „слуга и слушкиња“ треба подразумевати људе који су *ad hoc* продавали своје услуге у вршењу разних послова за потребе општине или појединаца, те су као такви имали могућности и већих зарада.

Владимир Мажуранић сматра да су влаштаци били кметови везани за земљу: „Влаштак, влаштак, *vlastachus vel de linea servorum* (по Которском стат.! »linea« „е овд„е врв, род; изп. Вин. чл. 31. „ако би ки убил никога кмета или од рода кмет“; изп.

²² Исто, стр. 46.

²³ Славко Мијушковић, *Из збирке „Которски дукали и друге листине“*, В. Годишњак Поморског музеја у Котору, 1956, стр. 55 и 56.

још Јиречек Prove p.r. vlastach и Reutz 274), врста кмета, слуге, роба. Staat Serb. I, 71. Спомине се у Приморју од Бара до Дубровника XIII—XV вијека. Чини се да су свакако били »glebae adscripti«. Значит ће човјека који је иному у власти. Мислим да не има право С. Љубић кад истому називу у Будв. чл. 164. даје у тумачу ино значење као »proprietaryo«. тј. властник. Смисао тога чланка може се складно тумачити: траву имају судци купити (»tutte l'erbe comprar«), у колико није та трава у посједу „властака“ (dove non habbiano li vlastachi«) тј. ратара“.

Колебајући се између „врсте кмета, слуге и роба“, Мажуранић се на крају ипак одређује за *glebae adscriptus-a*. Међутим, као што се не може идентификовати са робом и са кућном послугом, ријеч влаштак се не може у значењу изједначити ни са кметом. Али, исто тако као што не искључујемо могућност да је неки влаштак могао бити и роб и кућни слуга, такођер сматрамо да је он могао бити и *glebae adscriptus*.

И Мажуранић није повео рачуна о наслову поглавља 125 и дао се завести свезом *vel* из текста, премда ни она, понављамо. не дозвољава изједначавање горњих појмова већ их садржајно издваја. Мажуранић је на погрешном путу и кад тврди »linea је овдје врв, род“, јер ту она може да значи само: ред, односно сталез.

Да влаштак значи *glebae adscriptus-a*, најнижу врсту сељака, мисли и Соловјев: „То је најнижа врста сељака, нека врста „аграрних робова“, како каже Јиречек, или боље рећи отрока, које је владар или други повлашћени земљопосједник населио или „посадио“ на својој земљи да тим створи ново село. Од тих насељеника (упореди посадници у Котор. Стат.) добило је своје име и само село Влаштаки“.²⁴

Последњу ријеч из горњег цитата, Влаштаки, Соловјев је навео из повеље без датума²⁵ којом краљ Милутин Жаретићима (Ловретићима) из Бара даје: „село Штитарије и влаштаке и малинин кал и прокупов дол и подмеличије“. Овај цитирани текст Соловјев овако тумачи: „Повеља набраја пет села: Штитарије, Влаштаке, Малинин Кал, Прокупов Дол и Подмеличије“. Међутим ми мислимо да се ради само о једном селу, тј. Штитарију.

Друга ријеч „влаштаке“ није топоним, односно назив села, како Соловјев мисли изведен по имену његових становника, влаштака већ та ријеч означава само влаштаке влахе-сточаре који су и од раније живјели у селу а који су свакако, били подвргнути ономе неким терета и ранијем феудалном господару, а које ће терете сносити у будуће — с обзиром да и њих краљ даје Жаретићима — новом господару села, али је за њих, влаштаке, као сточаре, зависни однос према феудалцу био блажи од оног коме се били подвргнути земљорадници, јер, како каже

²⁴ А. Соловјев, Повеља краља Милутина барској породици Жаретић, Архив за арбанашку старину, 3, Београд 1926 стр. 121.

²⁵ Соловјев мисли да је највјероватније из 1319. год., стр. 124.

Жиречек, „Тада (у XIV вијеку) су сви пастири (изузевши Арбанасе) важили као Власи, а, напротив, сви тежаци као Срби. Било је великих разлика у повластицама оба реда. Пастири су свагда више очували личну слободу и слободу кретања, док су тежаци све више везивани били за земљу“.²⁶ Према томе влаштаци ни у горњој повељи, као и уопште, нијесу били најнижа врста сељака, тј. отроци како мисли Соловјев. Остали називи за које Соловјев сматра да, као и „Влашћаци“, представљају имена села, сигурно су називи мањих ненасељених локалитета уз само село Штитарије, а на то унеколико упућују и имицие „кал“ (блато) и „дол“, као и предлог „под“ уз „Меличије“, иако би се, истина, могло навести и насељених локалитета у разним крајевима који носе таква или слична имена.

Да се у горњем цитату из повеље хтјело навести више села; онда би прва ријеч гласила „села“ а не „село“. Не само то, већ би, како је то у многобројним повељама наших владара и велможа уобичајено,²⁷ пред сваким именом била поновљена ријеч „село“ и кад би прије набрајања био употријебљен плурал, као нрп.: „И сија села приложих с црквом: село Вукан, заселак му Чајетина; село Шипчено, заселак му Новосели; село Присојник...“

Док је увјерен да је село Штитарије правилно убицирао: „То су без сумње данашње рушевине Штитар на јужној обали Скадарског језера, у Крајини, близу арбанске границе, на путу из Бара за Скадар (22 кил. од Бара, 12 кил. од Скадра...“), дотле за „друга села“ каже: „Од осталих четири села нема трагова ни у „Речнику места“ ни на ђенералштабним картама, што је сасвим нормално будући да та „седа“ нијесу никад ни постојала, а нити су као села наведена у повељи.

За Штитарије које је, како смо видјели, било насељено влаштацима, Соловјев каже и ово: „Штитари потсећају нас на многобројна села око утврђених градова, везана са неким војничким занатима и ратним обавезама, позната из историје славенских права. Село Штитари дато Жаретићима морало је бити некад насељено мајсторима који су били обавезни израђивати штитове за град Скадар“.²⁸

И под претпоставком да је Соловјевљева убикација тачна, као и под претпоставком да Штитарије није било насељено влаштацима-сточарима, не бисмо могли прихватити да би се у једном селу, за оно вријеме, нарочито с обзиром на саобраћајне везе, знатно удаљеном од града, могла обављати дјелатност која, сем занатске вјештине и не баш једноставног алата и процедуре израде, захтијева набављање и дотурање тешког и скупог ма-

²⁶ Жиречек, *Историја Срба III*, Београд 1923, стр. 114.

²⁷ Сем на многим другим мјестима, види: Стојан Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912 стране 453, 454, 456, 458, 461, 467, 477, 479, 482 483, 512, 513.

²⁸ А. Соловјев, н.д., стр. 121.

теријала, и то у великим количинама кад се ради о обавезном снабдијевању једног града.

Наравно, неприхватљив, а и чудан, нам изгледа слиједећи закључак Соловјева: „Дакле, једно је село било насељено краљевим мајсторима, друго — отроцима) она су морала имати различите обавезе. Али је повела краља Уроша II поклонила Жаретићима и једно и друго; ствара од тих *adscriptii* *cu* *juscun* *que* *condicionis* *servitutis* *sive* *officii* један исти сталез, приближава и повлашћене мајсторе и бесправне робове обичним сељацима-меропсима. . .“²⁹

Поред Петрановића и Јиречека, и Стјепчевића, који каже: „Назив влаштак долази без сумње од ријечи власт и није друго него пријевод латинског »*homo alicuius*«³⁰, такођер и Соловјев сматра да ријеч влаштак „без сумње долази од придева влашт, *progrius*«.³¹

Антон Дабиновић, као и Медини, прави разлику између влаштака и посадника. Али док, као што смо већ видјели, Медини сматра влаштака робом, а посадника кметом, дотле Дабиновић каже слиједеће: „Од посадника, који је био како је већ наглашено, у опћинској служби (*in servitio communis qui sunt specialiter nostrorum civium*) (Sic!! — овај знак чуђења је наш и односи се на читав текст који почиње „ . . . који је био“, а завршава са »*nostrorum civium*« — Сл. М.), разликовали су се у Котору неслободни сељаци или влаштаци, који су били заправо кућна послуга, а додијељена су само по господаревом наређењу којем ратарском послу. Од њих су се разликовали сељаци који су били упослени или од године (годишњици), или трајно, а морали су давати половину прихода (половници)“.³²

Осврћући се на горње Дабиновићево тврђење, Синдик каже: „У новије вријеме први је А. Дабиновић скренуо пажњу да су влаштаци у првом реду кућна послуга, а која је по господаревом наређењу могла бити употребљавана за земљорадничке радове“.³³

Горње тврђење, нешто модифицирано (наиме, независно од господаревог наређења), прихватио је и Стјепчевић јер је, последице своје констатације да термини »*servus, ancilla, vlastachus*« означавају кућну послугу, на другом мјесту, казао: „Влаштак и посадник једно је те исто“.³⁴ За ову Стјепчевићеву дефиницију Синдик сматра да је до сада најбоље рјешење.³⁵

И за Ивана Божића влаштак је исто што и посадник: „Другу категорију сељаштва чинили су зависни људи — посадници

²⁹ Исто.

³⁰ Иво Стјепчевић н.д., стр. 45.

³¹ А. Соловјев, н.д., стр. 121.

³² Др А. Дабиновић, *Откад постоји кметство*, Загреб 1940, стр. 94.

³³ Синдик, н.д., стр. 48.

³⁴ Стјепчевић, н.д., стр. 46.

³⁵ Синдик н.д., стр. 48.

или влаштаци“,³⁶ и нешто даље: „Которани су и сељаке Светомихољске метохије сматрали посадницима или влаштацима, иако нијесу успјели да изврше подјелу њихове земље, како су то учинили у Грбљу“.³⁷ И у једном ранијем свом раду Божић говори о влаштацима, гдје такођер изједначује појмове влаштак и посадник.³⁸

И Стјепчевића и Синдика и Божића до тврђења да су влаштаци исто што и посадници, по њиховом увјерењу зависни сељаци, навео је поред осталог и члан 135. которског статута, који гласи:

»De testimonio possanicorum non acceptando

Si quis cum aliquo alio de facto terrarum, hortorum et calametorum placitum habuerit, volumus quon super iis possanici testificari non possint, nec testimonium eorum valeat.³⁹

У овој статутској одредби посадник значи сељака уопште, дакле и оног који је „посађен“ на туђој земљи и оног који је сам власник земље. О томе да су сељаци који се у документима називају *passanici* или *villani*, или *homines de foris*, или *habitatores* или *forestieri* (тј. они који живе изван града, значи на селу), или *rustici* могли бити власници земље, или истовремено и власници својих терена и кметови на туђим посједима, говоре и Стјепчевић⁴⁰ и Божић.⁴¹

Ако је сељак био овисан, онда се при употреби било којег од наведених израза додавало име власника, тако нпр.: »*possanicus ser Triphonis de Pasqualibus*«, »*villanus Francisci Paltassich*«, »*homo Michaelis de Bucchia*«, »*habitor Marci Gregorina*« итд.

Да је ријеч посадник истовјетна са свим другим ријечима којима се означавао сељак доказује и ова дефиниција: »*Possanici, id est illi qui habitant extra civitatem, in villis*«,⁴² дакле сви сељаци.

У 224. поглављу которског статута, гдје је, као и у још неким поглављима, говора о посадницима, зависан посадник је означен као »*possanicus alienus*«, дакле „туђи посадник.“ У овом поглављу, наиме, говора је о томе да се не смију узимати посадници зависни од других господара без њихове сагласности, али

³⁶ Др Иван Божић, *Доба Балшића, Зета у деспотовини, владавина Црнојевића*, посебан отисак из књиге *Историја Црне Горе*, књига II, том 2, Београд 1970, стр. 184.

³⁷ Исто, стр. 185.

³⁸ Иван Божић, *Село Богдашићи у средњем веку, Историјски часопис*, орган Историјског института САНУ, књига VII, Београд 1957, стр. 106 и 107.

³⁹ *Statuta Cathari*, стр. 82.

⁴⁰ *Котор и Грбаљ*, стр. 42, и *Превлака*, прештампано из Богословске смотре, број 3, Загреб 1930 стр. 10 и даље.

⁴¹ *Село Богдашићи...*, стр. 96, 97, 105, 106.

⁴² Историјски архив у Котору (ИАК), судско-нотарски списи (СН), књига 18, стр. 415.

у документима се и у овом смислу јављају мјесто посадника »villani« »homines« и сл., који су такођер у одговарајућим случајевима сељаци зависни од власника земље. Дакле, из изложеног је јасно да поглавље 135 которског статута иде само за тим да у земљишним споровима између грађана и сељака обезбиједи прве од разумљиве пристрасности других без обзира да ли су ови последњи самостални или зависни сељаци.

У једном спору који се водио између которског племића Трипка Болице и Миомана Богдашића, дакле влаштака, а који је спор зачет 6. новембра 1430. године,⁴³ тужбом Болице, и завршен пресудом од 28. јуна 1432,⁴⁴ на једном мјесту Болица тврди да Миоманови свједоци, то јест четири влаштака и један грађанин, не вриједе, јер да которски статут одређује да »li vltastaci ovver forestieri contra citadini non possa testificar«,⁴⁵ што значи да „влаштаци, то јест странци (они који живе изван града, дакле сељаци, а не странци уопште) не могу свједочити против „грађана“. Као што је у овом цитату из одговарајућег документа ријеч »possanicus« из статутског поглавља »De testimonio possanicorum non acceptando« замијењена ријечима »vlastacus« и »forestierus«, тако у неким другим документима баш кад се наглашава смисао овог поглавља које, као што смо видјели, не дозвољава да посадници (тј. сељаци уопште) наступају пред судом као свједоци у аграрним споровима, мјесто »possadnicus« из реченог поглавља стоји »villanus«: »Li villani non possono ne dieno testificar«. ⁴⁶

За петог свједока, који је наведен уз четворицу влаштака, тужитељ Болица каже: »Vuol el statuto de Catharo che un testimonio non vaglia niente e dixhe: vox unius vox nullius«. ⁴⁷

Користећи горњи докуменат Стјепчевић је ријеч ovver између ријечи »vlastaci« и ријечи »forestieri«, што значи: то јест, превео са и, као да у оригиналу умјесто ovver стоји е,⁴⁸ те због тога одговарајући његов текст гласи „властаци и странци“, умјесто „влаштаци, тј. странци“, што овдје значи „влаштаци-сељаци“. Да се, рецимо, радило о влаштакима, који су напустили село, као што је случај са неким који су живјели у граду и били власници кућа у њему,⁴⁹ те као такви престали да буду сељаци, али су се ипак и даље називали, и били називани, Влаштаци, они би и у аграрним споровима били препуштени као свједоци јер, иако влаштаци, нијесу били сељаци. Дакле, четири наведена влаштака нијесу били препуштени свједочењу не због тога што су влаштаци већ из разлога што су сељаци.

⁴³ ИАК — СН књига 4, стр. 37.

⁴⁴ ИАК — СН, књига 4, стр. 44—46.

⁴⁵ ИАК — СН, књига 4, стр. 40.

⁴⁶ ИАК — СН, књига 18 стр. 402.

⁴⁷ ИАК — СН, књига 4, стр. 40.

⁴⁸ Стјепчевић, *Котор и Грбаљ*, стр. 47.

⁴⁹ Исто, стр. 45.

Да је Стјепчевић ријеч *ovver* из цитираног тврђења тужи-теља Болице требао превести *са то јест*, сем самог смисла ове ријечи, морао га је навести и текст образложења у пресуди којим суд одбија прихватање наведених свједока: *et non recepta ipsorum testificacione quia omnes, excepto uno, sunt villani de extra civitatem, et cesundum statuta Catari villani contra cives testificari non possunt, nec eorum dicta contr acives sunt admittenda*.⁵⁰ Дакле, у једном истом предмету за исте људе једном стоји »*vlastaci ovver forestieri*« а други пут »*villani de extra civitatem*«.

У спору што га је которски племић Никола Болица зачео тужбом од 14. децембра 1430. године против неких Грбљана, Болица каже: »... *el statuto de Cataro vuol che nissun habitante, çoe habitador, possa esser testimonio contra algun citadin, ne la sua testification che vaglia niente. Et questo io provo per lo statuto de Cataro, rubrica »De posadnici auctenticari (!) non debeant*«. ⁵¹ Сасвим је јасно да су ријечи »*habitante*« и »*habitador*«, што значе: становник, у горњем тексту употребљене у значењу: сељак јер то проистиче не само из конфронтације: „становник“ — грађанин, већ и из Боличиног тврђења, наиме да чињеницу да „становник“ не може бити свједок против грађанина, доказује поглављем которског статута »*De posadnici autenticari non debeant*«, што опет доказује да су у горњем контексту ријечи »*habitante*« и »*habitador*« идентичне у значењу са ријечју »*posadnicus*«.

Истина, у одговору што га дају на цитирано тврђење Николе Болице, Грбљани — који се нијесу могли лако сналазити, као ни ми сада, у мноштву термина којима су Которани означа-вали сељака — кажу: »*Li homeni de Zupa non sono posadnici salvo habitatori, li quali sono stati sempre habitatori de Zupa, e quel statuto non ha a far niente sopra questo faco perche non semo vlastaci quali sono sotomessi a questo statuto*«. ⁵² Према томе Грбљани праве разлику између појма »*posadnicus*« и појма »*habitator*«. Наиме, својим истицањем »*habitatori, li quali sono stati sempre habitatori di Zupa*« они су хтјели да нагласе да су старосје-диоци (како у једном другом документу из 1432. год. кажу „од преко хиљаду година“), ⁵³ а не скорашњи насељеници, какви су у односу на њих били њима сусједни влаштаци, те да се због тога на њих, Грбљане, не односи одредба о посадницима, „којој су подвргнути влаштаци“ Међутим, Грбљани нијесу били у праву јер се речена статутска одредба, како смо већ казали, одно-сила на све сељаке без разлике, што би био случај и да је у о-вој одредби, односно поглављу, употребљена мјесто »*possanici*« било која друга од наведених ријечи којима се у которском ста-туту и многим судско-нотарским списима називају сељаци.

⁵⁰ ИАК — СН, књига 4, стр. 44.

⁵¹ ИАК — СН, књига 4, стр. 49.

⁵² ИАК — СН, књига 4 стр. 50 и 51.

⁵³ Г. Чremoшник, *Которски дукали и друге листине*, Гласник Земаљског музеја Сарајево 1922, стр. 139.

И по томе што је сама ријеч Влаштак, влаштак, како смо већ рекли, или етничка или сталешко-сточарска категорија или, пак, вјерско обиљежје, она се не може идентификовати са ријечју посадник. Друга је ствар што је влаштак могао бити посадник, било као зависан или независан сељак. Тако нпр. они влаштаци из села Штитарија били су насељени „посађени“ од владара, или неког феудалца, па су према томе ти влаштаци били и његови посадници. Насељеници, тј. посадници „нечији“ (*possanici alicuius*), били су и влаштаци које помиње будвански статут јер су били насељени на земљи власности будванске општине, па су према њој, као власници земље, били овисни у вршењу феудалних обавеза. Али нијесу били „нечији“ посадници они влаштаци који су се насељавали на земљи коју су својим новцем куповали, а ипак су и даље не само били називани, већ су се и сами називали влаштацима. Тако су се називали и они влаштаци који су престали да буду сељаци и који су живјели, како смо већ рекли, у својим кућама у Котору и Дубровнику.

Иако је влаштака, сем у самом граду Котору, могло бити и по другим мјестима Боке, ипак је њих највише живјело у оном крају Боке у коме се налазило подручје превлачког манастира, гдје су они били насељени „посађени“ од зетског епископа, који је, основавши цркву и манастир на Превлаци негдје средином XIII вијека, добио од Немањића пространу територију коју су сачињавали: Луштица, Љешевићи, Брда, Страдиоти,⁵⁴ Богдашићи, Кавач и Мрчевац. Читаво ово подручје се називало „Метохија св. Михаила“ Јасно је да је зетски епископ, касније митрополита, у овој метохији насељавао само православце из залеђа, у коме су се они претежно бавили сточарством, па су — иако сви они, сигурно, нијесу били Власи, Влаштаци, у етничком значењу ове ријечи — били називани, и сами се називали, влаштацима. Ова чињеница демантује и Божићева тврђења да су Которани настојали да „и становнике Богдашића прогласе за влаштаке“⁵⁵ и да „Млечани нису дозволили да се сељацима некадашњег превлачког манастира насилно одузме земља и они претворе у влаштаке“.⁵⁶

Феудалне обавезе насељених влаштака у области превлачког манастира биле су веома мале и сводиле су се на само плаћање „десетине“, и то нередовно. Као зависни о епископу, они се у документима обично називају »*homines episcopi sancti Michaelis*«.

Баш захваљујући својим малим обавезама према цркви, влаштаци са подручја превлачког манастира могли су куповином постати, и постајали су често, власници не само земаља на ко-

⁵⁴ То јест острво св. Гаврила, које се сада назива и св. Марко.

⁵⁵ И. Божић, *Село Богдашићи...*, стр. 107.

⁵⁶ Исто, стр. 113.

јима их је био „посадио“ епископ већ и манастирских солила,⁵⁷ а куповали су земљу и изван подручја Метохије.

Иако су се влаштаци из подручја манастира св. Михаила у новој средини, у којој је у поређењу са брдским крајевима, из којих су долазили, било доста обрадиве земље, претежно бавили земљорадњом, исто су много водили рачуна о упражњавању и свог старог главног занимања — сточарства. То се, сем из многих других докумената, нарочито маркантно изражава из једног спора који се водио пред которским судом од 27. јула 1444. до 5. новембра 1445, у коме сами влаштаци изјављују да ће више од 250 кућа влаштака бити присиљено да иселе ако им се одузме старо право коришћења испаше на брду и теренима које је которски племић Лука Пелегринна купио од неких Богдашића. Спор је ријешен у корист влаштака.⁵⁸

Сем настављања сточарске, влаштаци су на подручју прелачког манастира наставили и друге традиције. У оквиру Метохије „села су имала своју чврсту унутрашњу организацију, засновану на далеким традицијама неписаног закона који је имао огромну снагу у крвним и ратничким заједницама“.⁵⁹

Влаштаци су традицију очували и у називима села: „Они (Богдашићи) су своје село и себе саме сматрали за катун, као што су изричито себе називали од њих много удаљени Љшевићи у једној тужби поднетој которском суду 1431. год. (nostro chaton çoe compagnia de Liesevichî). Катунум су их називали и Которани“.⁶⁰

Иако је за Котор и за територију которске општине било статутском одредбом утврђено да се сваки онај који би продавао животне камирнице служећи се лажном мјером, „која не би одговарала мјери уклесаној у општинској каменој плочи“ (quae non fuerit aequalis mensurae quae est incisa in petra Communitatis), има казнити плаћањем пер перпера,⁶¹ Влаштаци су се — и у овом погледу традиционалисти — користили другом мјером која се помиње и у неким документима которског архива: ». ad mensuram qua utuntur vlastaci«,⁶² за разлику од которске мјере: ad mensuram lapideam iuxta consuetudinem Urbis«,⁶³ ». . . ad mensuram iuxta morem Urbis«⁶⁴, ad mensuram Cathari«⁶⁵ итд.

⁵⁷ И. Стјепчевић, *Превлака*... стр. 10—15.

⁵⁸ ИАК — СН, књига 8, стр. 129—144. — Стјепчевић, користећи горњи документ (Котор и Грбаљ, стр. 47), каже и ово: „У одговору на реплику Пелегрине стоји: ». . . ми ваше слуге . . .«. Напомињемо да се »ваше слуге« не односи на адресу Пелегрине већ на суд, тј. судије, и то је речено из куртоазије.

⁵⁹ И. Божић, *Село Богдашићи*... стр. 97.

⁶⁰ Исто, стр. 98.

⁶¹ Statuta Cathari, поглавље 329, стр. 180.

⁶² И. Божић, *Село Богдашићи*... стр. 103.

⁶³ ИАК — СН, књига 20, стр. 26 и 29.

⁶⁴ Исто, стр. 130.

⁶⁵ ИАК — СН, књига 12 стр. 415.

Мјера којом су се служили влаштаци у Боки није одговарала мјери которске општине иако су они своје прехранбене производе продавали и на њеној територији. Та мјера којом су се они служили у Боки сигурно је била од њих коришћена и прије њиховог напуштања старе постојбине. Иако је то сувишно, ипак постављамо питање: зар би робови или *glebae adscripti* или кућна послуга могли имати посебну мјеру којом би се користили?

Пошто су сви Власи, Влаштаки, из бокелског залеђа били православци у вријеме њиховог насељавања на подручје Метохије, они су и ту своју традицију настојања сачувати и поред настојања которске општине, цркве и млетачких власти⁶⁶ да их се преведе у католичанство, која настојања су услиједила пошто је которска општина постала господар територије која је припадала превлачком манастиру и то дукалом од 29. јула 1443. године: „Одлучили смо да Луштица са својим подручјем, тј. Пасиглавом, Богдашићима, Љешевићима и Томбом, што је припадало Метохији, остану и потпадају округу которском“.⁶⁷

Из дукала од 11. јула 1449. у коме је говора о мјерама које треба предузети у циљу истребљења православља са територије бивше Метохије види се да Которани називају то подручје »*pagus Vlastazius*«, што значи »*vlastačka* жупа«, тј. села у којима су живјели влаштаци, а да Млечани, у истом дукалу, становнике те жупе називају »*incolae de Vlastaziis*«.⁶⁸

У једном другом дукалу, у коме се наводи текст једног заа у одговору млетачког сената стоји: »*Vlastahi ac illi de Zuppa*«.⁶⁹ хтјева которске општине, стоји »*li villani nostri con li Vlastahi*«, У првом фрагменту издвајају се »*li villani nostri*« (овдје Грбљани) од »*Vlastahi*«, то јест становник подручја Метохије, а у другом »*Vlastahi*« није топоним, као што је случај са ријечју »*Zuppa*« (Грбаљ), те због тога умјесто *Zuprani* стоји »*illi de Zuppa*«. Кад би »*Vlastahi*« овдје био топоним, онда би и пред *Vlastahi* требало да стоји »*illi de*«. Дакле, фрагмент »*Vlastahi ac illi de Zuppa*«, тј. Влаштаки и Грбљани, има исти смисао као што би, на примјер, имао текст: „Которани и они из Херцег-Новог“.

На другом мјесту истог, горњег, дукала стоји »*terren de Zuppa e de Vlastahi*«,⁷⁰ што значи: територија Грбља и територија Влаштака. Према томе ни овдје ријеч »*Vlastahi*« није топоним, већ одређује Грбљу сусједну територију, тј. територију превлачког манастира по заједничком називу њених становника.

У једном млетачком документу што га доноси Љубић⁷¹ стоји »*in Vlastaci*«, али је очито да је између ријечи *in* и ријечи *Vlastaci* изостављено *locis* (или: *villis*) *ubi habitant*. Испадање из

⁶⁶ Farlati—Coleti, *Illyricum sacrum*, VI, 467.

⁶⁷ . Стјепчевић, *Превлака*... , 18.

⁶⁸ Farlati—Coleti, *Illyricum*... , стр. 465.

⁶⁹ Г. Чремошник, *Которски дукали*... , стр. 124.

⁷⁰ Исто, стр. 127.

⁷¹ Љубић, *Листине IX*, 488.

документа ових посљедњих ријечи навело је Љубића да закључи да је овдје поменути ријеч *Vlastaci* топоним,⁷² исто онако како је, као што смо већ видјели, Соловјев мислио у односу на ријеч Влаштаки из Милутинове повеље Жаретићима. Истина, етним, као и други неки појам, може постати и топоним, али да је ријеч Влаштаки постала име неког села или краја у Боки, онда би се она као таква јављала више пута у иначе огромном броју разних средњовјековних и каснијих докумената који се налазе у Историјском архиву у Котору.

Док је горње нетачно Љубићево интерпретирање резултирало из недостатка који се јавио у тексту, дотле је при свом поновном сусрету са ријечју Влаштак, у будванском статуту, он погријешно због свог увјерења да облик влаштак значи исто што и власник и да је изведен од ове ријечи. Истина, на такву етимолошку дедукцију Љубића је унеколико могао навести и сам контекст који гласи: »*Ordinemo che li giudici nel suo anno siano tenuti di comprar tutte l'herbe dove non habbiano li vlastachi.*

Фрагмент при крају горњег цитата, тј. »*dove non habbiano li vlastachi*« Љубић објашњава: »*ossia dove non fossaro di speciali proprietarii (Властник in croato significa proprietario)*«. ⁷⁵ Међутим, ријеч влаштак овдје не означава власника већ сточара, кога се, с обзиром на његово занимање, не може присилити да продајом остане без траве.

У свом издању будванског статута Никола Вучковић овако преноси на наш језик горњи текст: „Наређујемо да су судије у оној години за коју су изабрани⁷⁴ дужни да купе траву са мјеста на којима нијесу настањени влаштаки. “⁷⁵ Иако су влаштаки-сточари могли куповином постати и власници „мјеста“ на којима су били насељени, ипак мислимо да се Вучковић правилно одлучио да ријечи *dove non habbiano* преведе са „мјеста на којима нијесу настањени“ јер претпостављамо да сви влаштаки нијесу постали власници терена на које их је примила будванска општина, а сви су они били бенефицирани реченом статутском одредбом. Али, и да су сви они били и власници тих терена, исто ријеч влаштак из одредбе не би значила власника. Сем тога може се помислити да је ријеч *habbiano* погрешно преписана у мјесто ријечи *abitano* (*habitano*).

Говорећи о ријечи влаштак у предговору свог издања статута Будве, Вучковић каже: „Овај се назив налази и у другим статутима, али његово значење није до сада довољно објашњено. По свој прилици ту се ради о сточарима који су уједно и власници земљишта. Ово произилази из одредбе која судијама

⁷² Исто, у индексу.

⁷³ *Mon. historico-juridica Sl. mer. 3, Zagrabiae 1882—83, стр. 37 и 616.*

⁷⁴ Судије су се у Будви као и у Котору, а и другдјг. бирале на годину дана.

⁷⁵ Средњовјековни статут Будве, с италијанског превео и предговор написао Никола Вучковић, Будва 1970, стр. 85.

забрањује да откупљују траву са мјеста у којима су настањени влаштраци“.⁷⁶

Ђ. Даничић сматра (у свом Рјечнику, стр. 105) да је ријеч влаштак на једном мјесту употребљена у значењу воћњак: „ваштак, мислим да је погрјешка мјесто воштак, т.ј. воћњак...“. Ова Даничићева дефиниција је одбачена и, наравно, нико није покушао да је брани, па сматрамо да би било сувишно да се и ми на њој задржимо.

Сматрамо за потребно и веома карактеристично да оvdје пренесемо преписку коју смо у вези са ријечју влаштак имали са академиком Миланом Будимиром:

„Котор, 2. априла 1973. — Почетком прошлог новембра имао сам част и задовољство да са Вама разговарам у вези са навођењем поч. професора Илије Синдика Вашег мишљења у односу на поријекло и значење ријечи Влаштак. Том приликом Ви сте, супротно од онога што преноси Синдик, казали да ријеч Влаштак вјероватно долази од ријечи власт, властит, те да означава подвлашћеног човјека (роба, кмета, слугу и сл.), као што су, уосталом, сматрали и неки други научници који су објашњавали значење ове ријечи.

Пошто сам на основу већег броја докумената дошао до увјерења да ријеч Влаштак значи исто што и Влах, и само Влах, све до разговора са Вама сматрао сам да у Вашем мишљењу како га је пренио Синдик имам драгоцену и мериторну потврду за своје увјерење. Професор Синдик, наиме, у својој књизи Ко-мунално уређење Котора, Београд 1950, у регистру ствари, страна 156, каже: „Влаштак, -ци (vlastacus), по Петрановићу и Јиречку од властит, proprius; по мишљењу проф. М. Будимира од Влах-влаштак-vlastacus, као гора-горштак“. Наравно, ја нијесам могао ми помислити да је Синдик нетачно пренио Ваше мишљење, и то не само због свог увјерења и његове изванредне квалитете човјека и научника, већ и због тога што је Ваше мишљење супротно његовом тумачењу ријечи Влаштак.

Кад сам Вас био замолио да ме примите, није ми била намјера да провјеравам тачност Синдиковог навођења Вашег мишљења, већ само да сазнам из којег је Вашег рада он пренио то Ваше мишљење, будући да у Котору нијесам могао доћи до свих објављених Ваших радова. Истина, последице неуспјелог трагања у многим Вашим радовима који су ми били доступни, помислио сам и на могућност усменог преношења Синдику Вашег тумачења ријечи Влаштак.

Због неслагања оног што је навео Синдик са оним што сте ми Ви казали у вези са етимологијом и значењем ријечи Влаштак, доведен сам у незгодну ситуацију, јер ако у свом раду под насловом: „Влаштак не значи...“ једноставно пропустим навођење Синдиковог преношења Вашег тумачења, сигурно бих био оптужен да сам прећутао већ раније туђе тумачење, с циљем да-

⁷⁶ Исто, стр. 17.

вања веће важности и значаја свом закључку. С друге стране, сматрам да ми је, последије разговора са Вама, исто тако неугодно цитирати Синдиково преношење Вашег мишљења.

Због наведеног узимам слободу да Вас најљепше замолим за савјет како да поступим.“

На горње писмо добили смо слиједећи одговор проф. Будимира:

„Остајем при оном схватању које је навео Синдик: дериват *Влаштак влаштак* образован је од имена и именице *Влах влах* „сточар“ и придева *влашки* на исти начин као горштак од горски, ђурђевштак од ђурђевски и никољштак од николски (исп. Никољско јеванђеље) „онај који слави Никољдан“. Дакле, *Влаштак* везан је за групу *Влах* влашки, иако Речник наше Академије бележи деминутив *Влашчић* и варијанту *Влашчићи* поред *Влашићи*“.

Од објављивања Синдикове књиге па до нашег разговора са проф. Будимиром прошло је више од двије деценије. За то вријеме њему су остале у тако живом сјећању погрешне дефиниције ријечи *влаштак* које су давно прије тога дали врло познати научници, да су та сјећања код њега потиснула, па чак бацила у заборав иначе, по нашем мишљењу, његово тачно тумачење поријекла и значења ријечи *влаштак*. Ово је заиста карактеристично по наше често безрезервно увјерење о непогрешивости великих научника. Али, »*Interdum bonus dormitat Homerus*«.

Средином XV вијека, негдје у вријеме пропасти превлачког манастира, ријеч *влаштак* нестаје из исправа, а сигурно не дуго последије тога и из народног сјећања иако су *влаштаци* оставили потомство које се стално умножавало на територији некадашњег превлачког манастира, а које је наставило да још дуго, као некад, живи организовано у свом „Збору св. Михаила“.⁷⁷

Slavko Mijušković

QUE SIGNIFIE LE TERME »VLAŠTAK«?

Résumé

L'auteur de cet article expose et nie les interpretations du terme données par Đ. Daničić, B. Petronijević, K. Jireček, Vl. Mažuranić, A. Solovjev, I. Stjepčević, I. Božić et bien d'autres. Son but est de tirer la conclusion que le mot *Vlaštak* e la même signification comme celui de *Vlah* (Valaque). Il fait cette constatation à l'aide de ces interprétations par la contestation d'une déduction étymologique, d'ailleurs échouée, sur lesquelles les interpretation sont basés. Pour sa thèse l'auteur prend l'argumentation des documents das les Archives historiques de Kotor, Dubrovnik et les Archives d'État de Venise.

⁷⁷ Петар Д. Шеровић, *Књига привилегија „пет села Збора св. Михаила“ на Превлаци*, Историјски записи, св. 1—2 за 1955, стр. 362—369.